

Ν. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ, Π. ΜΑΣΤΟΡΑ, Β. ΚΑΤΣΑΡΟΣ, Η. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ, Ν. ΝΗΣΙΑΝΤΖΗ, *Το Συνοδικόν της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών*, Εκδόσεις Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λευκωσία, 2011, σελ. 157, ISBN 978-9963-560-92-9

Ιδιαίτερη σημασία για την προβολή του Συνοδικού της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών έχει η συλλογική αυτή εργασία. Το συγκρότημα της μονής που βρίσκεται στους δυτικούς πρόποδες του Μενοικείου όρους, ιδρύθηκε ανάμεσα στο 1270 και 1275 από τον Αθωνίτη μοναχό Ιωαννίκιο, επάνω στα ερείπια παλαιότερου μοναστηριακού συγκροτήματος του 11ου ή 12ου αιώνα¹.

Εξ αρχής θα πρέπει να επισημανθεί ότι η εκδοτική εμπειρία του Ιδρύματος «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης» αντικατοπτρίζεται στον άρτιο από κάθε άποψη αυτόν τόμο.

Στην αρχή του τόμου παρατίθενται τα περιεχόμενά του (σ. 5) και ο πρόλογος της Καθηγουμένης Φεβρωνίας (σσ. 7-8).

Ακολουθεί η πρώτη ενότητα του τόμου (σσ. 11-30) με τίτλο «η Αρχιτεκτονική του Συνοδικού». Η συγγραφή ανήκει στον Νικόλαο Μπακιρτζή. Η σύγχρονη έρευνά του εστιάζεται κυρίως στην τυπολογία, την κατασκευή, την διακόσμηση αλλά και στον ρόλο της κοσμικής αίθουσας στην καθημερινή ζωή της μονής.

Συγκεκριμένα η τυπολογία της αίθουσας ακολουθεί αυτή της λαϊκής αρχιτεκτονικής της Μακεδονίας του 18^{ου} αιώνα με όλα τα χαρακτηριστικά των οντάδων των αρχοντικών της εποχής. Εντυπωσιακή είναι η σύγκριση που γίνεται με τον αθωνικό οντά του Αγίου Όρους. Η λεπτομερής περιγραφή του χώρου αναφέρει την προνομιούχα θέση της αίθουσας στην νοτιοανατολική γωνία του κτηρίου του ηγουμενείου. Η είσοδος στον οντά γινόταν από τον προθάλαμο που οδηγούσε στην φωτεινή τετράγωνη αίθουσα η οποία ήταν διακοσμημένη με πολυτέλεια. Τον διαχωρισμό του προθάλαμου, που φιλοξενούσε την μουσάντρα από τον κύριο χώρο του οντά τον οριοθετούσαν οι δύο λεπτοί ξύλινοι κιονίσκοι που σχημάτιζαν ένα τρίβηλο. Η οροφή του Συνοδικού ήταν και αυτή διακοσμημένη με ποικίλα μοτίβα και χρώματα.

1. Ν. Μπακιρτζής, Π. Μάστορα, Β. Κατσαρός, Η. Καραγιαννίδου, Ν. Νησιάντζη, «Το Συνοδικόν της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», Εκδόσεις Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λευκωσία, 2011, σ. 13.

Ενδιαφέρον στοιχείο της μελέτης είναι η αναγνώριση από τον συγγραφέα της λειτουργικής και της δομικής αυτονομίας της κατασκευής, η οποία παρατηρείται και στην ανωδομή της, με την τετράριχτη κεραμοσκεπή στέγη που εξέχει από το συνολικό σύστημα στέγασης των χώρων του ηγουμενείου².

Η απάντηση στο πρόβλημα ταύτισης της αίθουσας ως Συνοδικό και αρχονταρίκι δίνεται με την παράθεση σχετικών ιστορικών στοιχείων. Η πρώτη αναφορά ως συνοδικό της μονής έγινε από τον συγγραφέα του Κώδικα 375 το 1877. Ως συνοδικό την αναφέρει και ο αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Κουντιάδης το 1922. Στη χαλκογραφία της μονής του 1716 ως αρχονταρίκι αναφέρεται κτίσμα της βόρειας πτέρυγας. Ο καθηγούμενος της μονής Χριστόφορος Δημητριάδης αναφέρει ότι το αρχονταρίκι ξανακτίστηκε μαζί με τα υπόλοιπα κτήρια της βόρειας πτέρυγας μετά την πυρκαγιά του 1820. Στο τέλος της εργασίας κατίθεται η ενδιαφέρουσα άποψη του συγγραφέα για το συνοδικό δωμάτιο. Δεν το χαρακτηρίζει κοσμικό αλλά το περιγράφει ως μια μοναστηριακή αίθουσα με ιδιαίτερη σημασία, στην οποία συνεδρίαζε η ολομέλεια της κοινότητας, δραστηριότητα που αποτελούσε ιερή λειτουργία για το μοναστήρι.

Η δεύτερη ενότητα του τόμου (σσ. 31-54) περιέχει την μελέτη με τίτλο «Ο ζωγραφικός διάκοσμος στο Συνοδικό της μονής Τιμίου Προδρόμου» της συγγραφέως Πέλλης Μάστορα.

Η εργασία της εισάγει ομαλά τον αναγνώστη, στο ειδικό αντικείμενο του ζωγραφικού διακόσμου του συνοδικού της μονής, που εντάσσεται στο καλλιτεχνικό ρεύμα του 18^{ου} αιώνα και έχει χαρακτηριστεί ως «ανατολικό ροκοκό»³.

Η μελέτη αναφέρει τους χώρους που καταλαμβάνει ο ζωγραφικός διάκοσμος, δηλαδή την ανώτερη ζώνη των τοίχων πάνω από τα ανοίγματα, τις οροφές, τις μεσάντρες, τα ερμάρια και τις ξύλινες επενδύσεις των τοίχων. Γίνεται, επίσης, αναφορά στις δύο ζωγραφικές δραστηριότητες. Στην πρώτη, η οποία υλοποιείται από τον ζωγράφο Νεδέλκο το 1795, ανήκει το μεγαλύτερο τμήμα των τοιχογραφιών και ο διάκοσμος στις οροφές και τις ξύλινες επιφάνειες του προθαλάμου. Στην δεύτερη ανήκουν τοιχογραφίες που έγιναν το 1849, πάνω από τα παράθυρα του νότιου, βόρειου και ανατολικού τοίχου⁴.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τα τρία διάχωρα του δυτικού τοίχου

2. Ν. Μπακιρτζής, Π. Μάστορα, Β. Κατσαρός, Η. Καραγιαννίδου, Ν. Νησιάντζη, ό.π., σ. 19.

3. Α. Στρατή, *Η ζωγραφική στην Ιερά Μονή Προδρόμου Σερρών (14^{ος}-19^{ος} αι.)*. Μελέτες και άρθρα, εκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 133, 139-142.

4. Ν. Μπακιρτζής, Π. Μάστορα, Β. Κατσαρός, Η. Καραγιαννίδου, Ν. Νησιάντζη, ό.π., σ. 35.

που απεικονίζουν παραστάσεις πόλεων. Στο αριστερό και δεξιό διάχωρο εικονίζεται η Κωνσταντινούπολη και στο κεντρικό η Βιέννη με το ανάκτορο Σένμπρουν με τους κήπους του Κεραμεικού στο Λούβρο.

Στον Βόρειο τοίχο ο διάκοσμος οργανώνεται σε επτά διάχωρα. Στο τρίτο εικονίζεται η πόλη της Ρώμης, ενώ στο τέταρτο διάχωρο το αστικό τοπίο της πόλης δεν έχει ταυτιστεί.

Η συγγραφέας με μια ενδιαφέρουσα αναφορά στο χρωματολόγιο, στις ικανότητες και την δημιουργικότητα του ζωγράφου Νικόλαου Νεδέλκου χαρακτηρίζει ευρηματικότητες τις συνθέσεις του, οι οποίες αποτελούν ένα ανάλαφρο γοητευτικό σύνολο. Με κριτική διάθεση αναφέρεται στις μεταγενέστερες τοιχογραφίες οι οποίες ακολουθούν τη θεματογραφία, την τεχνοτροπία και τη συμμετρική διάταξη του αρχικού διακόσμου.

Η μελέτη καταλήγει με την σπουδαία επισήμανση της συγγραφέως, ότι αυτό που αλλοίωσε το ζωγραφικό σύνολο του Συνοδικού ήταν το κλείσιμο των φεγγιτών και ο ελαιοχρωματισμός της οροφής.

Γενικά η εργασία της δεύτερης ενότητας, χαρακτηρίζεται από τη συστηματική και λεπτομερή καταγραφή όλου του ζωγραφικού διακόσμου, με αποτέλεσμα την εκπόνηση μιας θαυμάσιας μελέτης.

Ακολουθεί η τρίτη ενότητα του τόμου (σσ. 55-86) με τίτλο «Ο ζωγράφος Νεδέλκος» του καθηγητή Βασίλη Κατσαρού.

Εξ αρχής επισημαίνεται πως οι πληροφορίες για τον ζωγράφο είναι ελάχιστες και συγκεχυμένες. Αρκετές πληροφορίες για το έργο του βασίστηκαν στα στοιχεία που δημοσίευσε πρώτος ο βυζαντινολόγος Κωνσταντίνος Ζησίου μετά από την περιοδεία του στην Μακεδονία, κατά την διάρκεια της οποίας επισκέφτηκε και την μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών.

Ερευνητές, όπως ο Μανόλης Χατζηδάκης και ο καθηγητής Νικόλαος Μουτσόπουλος, ασχολήθηκαν με το έργο του Νικόλαου Νεδέλκου αναζητώντας ο καθένας πληροφορίες από διαφορετικές πηγές.

Έρευνα γύρω από τη ζωγραφική τέχνη του Νεδέλκου πραγματοποιήθηκε από την Α. Στρατή σε ειδική εργασία της για τις τοιχογραφίες του συνοδικού.

Σημαντικό στοιχείο για τον δάσκαλο του ζωγράφου μάς προσφέρει ο κώδικας. Σύμφωνα με την πολύτιμη αυτή ιστορική πηγή ο Νικόλαος Νεδέλκος υπήρξε μαθητής του ζωγράφου Στεφάνου του Αδριανουπολίτη.

Η πρόσφατη έρευνα για τους ναούς του 19^{ου} αιώνα στο Διδυμότειχο και στο Σουφλί από τις Λουίζα Συνδίκια-Λαούρδα και Ευθυμία Γεωργιάδου-Κούντουρα, αποδεικνύει ότι το ζωγραφικό εργαστήριο της Ανδριανούπολης είναι ένα από τα σπουδαιότερα κέντρα παραγωγής

εικόνων στην ευρύτερη περιοχή της Θράκης. Ανάμεσα στους σπουδαίους εκπροσώπους της εμφανίζονται δύο ζωγράφοι με τα ονόματα «Στέφανος» και Νικόλαος». Αυτή τη σπουδαία πληροφορία, την καταθέτουν οι συγγραφείς για να δηλώσουν την καλλιτεχνική «καταγωγή» του Νικολάου.⁵

Αξιολογώντας την εργασία της τρίτης ενότητας και λαμβάνοντας υπόψη τη συλλογή και τη παράθεση πλείστων πληροφοριών, στοιχείων και λεπτομερών αναφορών, για το έργο και το πρόσωπο του ζωγράφου αναγνωρίζουμε το άρτιο από κάθε άποψη αποτέλεσμα της μελέτης.

Στην τέταρτη ενότητα του τόμου (σσ. 87-108) παρουσιάζεται η εργασία του Ξενοφών Μ. Μονιάρου με τίτλο «Το Συνοδικό της μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών στις επιστολές του αντιπροσώπου Δανιήλ (1916)».

Η εργασία βασίζεται σε τμήμα του προσωπικού αρχείου του αρχιμανδρίτη Γαβριήλ Κουντιάδη. Σ' αυτό ξεχωρίζει μια ιδιαίτερη ομάδα επιστολών του έτους 1916, τις οποίες συνέταξε ο ιερομόναχος Δανιήλ ως αντιπρόσωπος της μονής στην πόλη των Σερρών. Η μελέτη του αρχαικού υλικού αποσκοπεί στην όσον το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη παρουσίαση της ταυτότητας του συνοδικού. Μέσα από τις 166 επιστολές πληροφορούμαστε για την εμπορική κίνηση της αγοράς των Σερρών, τις συναλλαγές της μονής και την πολιτική κατάσταση της εποχής.⁶

Η πρώτη μνεία στην αίθουσα γίνεται με την επιστολή της 6^{ης} Φεβρουαρίου του 1916, στην οποία γίνεται λόγος για σύγκληση της ολομέλειας της μοναστηριακής κοινότητας στο Συνοδικόν. Στις επόμενες επιστολές ακολουθούν αρκετές αναφορές που μαρτυρούν τον ρόλο του «Συνοδικού δωματίου» στην καθημερινή ζωή της μονής.

Στην πέμπτη και τελευταία ενότητα του τόμου (σσ. 109-134) παρουσιάζεται η συλλογική εργασία της Ηλέκτρας Καραγιαννίδου, της Πέλλης Μάστορα και της Νατάσας Νησιάντζη με τίτλο «Η συντήρηση του ζωγραφικού διακόσμου του Συνοδικού».

Την μελέτη προλογίζει με εισαγωγικό σημείωμα ο Χαράλαμπος Μπακιρτζής. Οι εργασίες συντήρησης των τοιχογραφιών και των ξύλινων επιφανειών έγιναν από το 1998 έως το 1999.

Γίνεται αναφορά στα τεχνικά προβλήματα της αποκατάστασης του ζωγραφικού διακόσμου και αναλύεται η δομή του επιχρίσματος της ξυλόπηκτης κατασκευής της αίθουσας. Ακολουθεί η ανάλυση της τεχνικής της τοιχογραφικής δραστηριότητας και των χρωμάτων. Διαπιστώνεται

5. Ν. Μπακιρτζής, Π. Μάστορα, Β. Κατσαρός, Η. Καραγιαννίδου, Ν. Νησιάντζη, ό.π., σ. 71.

6. Ν. Μπακιρτζής, Π. Μάστορα, Β. Κατσαρός, Η. Καραγιαννίδου, Ν. Νησιάντζη, ό.π., σ. 91.

ότι χρησιμοποιήθηκαν χρώματα φυτικής προέλευσης τα οποία αναμείχθηκαν πιθανότατα με αυγό. Απαριθμούνται τα βασικά χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν όπως το λευκό, το γαλάζιο, η σιέννα, η ώχρα, το γκριζό, το χονδροκόκκινο και το πράσινο και αναγνωρίζεται το εγγάριατο γραπτό σχέδιο που προηγείται της εφαρμογής κάθε ζωγραφικής σύνθεσης.⁷

Στη συνέχεια περιγράφονται με λεπτομέρεια τα προβλήματα διατήρησης των τοιχογραφιών και οι αιτίες φθορών τους. Αναφέρονται ακόμη τα προβλήματα του ζωγραφικού διακόσμου στις ξύλινες επιφάνειες.

Ενδιαφέρον σημείο της μελέτης είναι η αναφορά των τεχνικών συντήρησης και αποκάλυψης τμημάτων των τοιχογραφιών, της τεχνικής συμπλήρωσης φθορών με ακουαρέλες και της γραμμικής συμπλήρωσης των ταινιών.

Ακολουθεί το γλωσσάρι (σσ. 135-138), η μακροσκελής βιβλιογραφία (σσ. 139-142) και τα σχέδια του ζωγραφικού διακόσμου της Ηλέκτρας Καραγιαννίδου (σσ. 145-157).

Θετικό σημείο όλων των εργασιών του τόμου ήταν και οι πολλές παραπομπές οι οποίες διευκολύνουν τον αναγνώστη να κατανοήσει ορισμένα επί μέρους θέματα, έτσι ώστε το βιβλίο να είναι κατανοητό στο μη ειδικό.

Την έκδοση πλαισιώνει πλούσιο φωτογραφικό υλικό του ζωγραφικού διακόσμου της αίθουσας. Πρόκειται αναμφίβολα για μια ιδιαίτερα ποιοτική και χρήσιμη έκδοση, που διευρύνει τις γνώσεις μας για το σπουδαίο αυτό χώρο, που δυστυχώς στις 13 Δεκεμβρίου του 2010 παραδόθηκε στις φλόγες της καταστροφικής φωτιάς, που κατέκαυσε τη νοτιοδυτική πτέρυγα της μονής.

*Γεώργιος Αν. Πολυράβας
Δεκέμβριος 2012*

7. Ν. Μπακιτζής, Π. Μάστορα, Β. Κατσαρός, Η. Καραγιαννίδου, Ν. Νησιάντζη, ό.π., σ. 115.